

Izvorni znanstveni članak

32.01

1(091) Kant, I.

340.12

Pravo i zajednica¹

ZVONKO POSAVEC*

Sažetak

Autor razmatra značenje prava u Kantovoj praktičnoj filozofiji za konstituciju političke zajednice. Najprije određuje specifični karakter novovjekovnog znanja pomoću Heideggera i Finka te pokazuje kako ono dominira u Kantovoj filozofiji morala i prava. Potom analizira određenje vanjskog zakonodavstva kao i područje njegove primjene. Nakon određenja prava i područja njegove primjene, autor pokazuje kako je sloboda i njezino osiguranje središte Kantove političke filozofije, a ne sreća, dobrobit ili interes. Sloboda postaje pretpostavka svih sadržajnih određenja ljudskih ciljeva i zakona, a njezino se osiguranje može temeljiti samo na pravu, a ne na moralu. Stoga je jedino u pravnoj zajednici moguće ostvariti slobodu pojedinca.

Tema mog izlaganja Kantova je praktična filozofija ili, bolje rečeno, jedan dio te filozofije — pravo kao i njegovo konstitutivno značenje za zajednicu.

“Praktičnoj” filozofiji pripada sve što je “moguće ostvariti slobodom”. U njoj je praktični um ne samo određujući temelj volje, nego i omogućavajuće načelo čovjekove slobode. Praktični je um “čisti um nezavisan od bilo kakvog iskustva”² i on, kao određujuće načelo volje, ne smije biti povezan i pomiješan “ni s kakvom antropologijom, nikakvom teologijom, nikakvom fizikom ili hiperfizikom”.³ Kant je uvjeren da praktično pravilo utemeljeno na čistom umu ima utjecaj na “ljudsko srce” i to mnogo “moćniji utjecaj nego bilo kakvo drugo pokretalo”.⁴ On s velikim prezirom govori o šupljim glavama koje se naslađuju naklapanjima

¹Predavanje održano na godišnjoj skupštini Hrvatskog filozofskog društva 22. 12. 1995.

* *Zvonko Posavec*, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Političke teorije i političke institucije.

²Kant, I., *Dvije rasprave*, Zagreb 1953., str. 172.

³Ibid., str. 173-174.

⁴Ibid., str. 173-174.

o dobru i zlu, krećući se u popularnim predodžbama, a gubeći iz vida osnovu moguće praktične prosudbe koja leži u čistom umu.

Ove polazne odrednice Kantove praktične filozofije govore ponešto i o njegovom shvaćanju filozofije uopće. Filozofija je, kako on kaže, “postavljena na nezgodno stajalište koje treba da je čvrsto bez obzira na to što se ni na nebu, a ni na zemlji ni o što ne vješa ili ni na što ne naslanja.”⁵ Ovo Kantovo “ni na nebu ni na zemlji” znači otklon kako moguće prirodne filozofije, čija se spoznaja odvija u domeni datosti i otkrivenosti prirode i prema tome prilagođenosti njezinim zakonima i zahtjevima, tako i otklon transcendentnosti kao određujućeg temelja naše volje.

Ono što čovjek oduvijek nalazi kod sebe jest um kao moć. Moć uma je prisutna kod nas “sama od sebe”,⁶ a taj um kao moć je “čista samodjelatnost čak iznad razuma ... um pod imenom ideja pokazuje takav spontanitet da pomoću njega čovjek izlazi daleko izvan svega što mu osjetilnost može dati.”⁷

Um i volja su unaprijed kod nas, a na temelju njih možemo biti slobodni i autonomni. Ono što je pri nama prije bilo kakvog odnosa prema biću Grci su nazivali mathemata. Heidegger je prvi upozorio da matematičko izvorno ne znači jednu znanstvenu disciplinu, nego način oslovljavanja, imenovanja i pristupa bićima. “Mathemata, matematičko, to je ono ‘na’ stvarima što mi već poznajemo, što mi dakle ne dobivamo iz stvari, nego u izvjesnom smislu donosimo k stvarima”.⁸ Na jednom drugom mjestu kaže: “Ta mathema znači za Grke ono što čovjek u razmatranju bića, u ophođenju sa stvarima unaprijed poznaje.”⁹ Fink na ovom tragu opširno opisuje karakter ovog znanja: “Mathema za Grke znači ono znanje koje ne dobivamo iz iskustva, nego ga prije svakog iskustva već donosimo k stvarima... Sfera mathemata obuhvaća čitavo prethodno razumijevanje bitka bića.”¹⁰

Ono što je kod nas oduvijek prisutno i što imamo prije bilo kakvog djelovanja, to je čisti um koji je jača moć nego bilo koje drugo pokretalo. Ovom “moćnijem utjecaju uma nego što ga imaju sva ostala pokretala”¹¹ zahvaljuje čovjek svoju slobodu i autonomiju. Volja je ta mogućnost da se

⁵Ibid., str. 188.

⁶Ibid., str. 215.

⁷Ibid., str. 215.

⁸Heidegger, M., *Die Frage nach dem Ding*, Tübingen 1975., str. 57.

⁹Heidegger, M., *Holzwege*, Frankfurt/M. 1980., str. 71-72.

¹⁰Fink, E., *Metaphysik der Erziehung*, Frankfurt/M. 1970., str. 27-28.

¹¹Kant, I., *Dvije rasprave*, str. 173.

čovjek veže čistim umom koji on već ima pri sebi. Vežući se uz um, volja se veže u odnosu prema samoj sebi. Ona je pri sebi ako “ona sebe određuje samo s pomoću uma”¹² i na taj način otpada od nje sve što ima veze s empirijskim. Kant čak govori o volji koja se odnosi prema samoj sebi ako se odnosi prema umu.¹³ Sloboda je u tom smislu, s jedne strane, autonomija volje, njezina nezavisnost od empirijskih afekcija, njezina mogućnost negiranja stanovitih prisila, mogućnost nijekanja nagnuća čije nas ovladavanje dovodi do prezira prema samima sebi i do unutarnje odvratnosti spram nas samih¹⁴, ali s druge strane, ona je prihvaćanje određenih, u našoj slobodi predočenih zakona, i vezivanje njima kao nečim nužnim. Sloboda se može misliti dakle samo pod kauzalitetom vlastite volje. Kant govori o “tajnom krugu”¹⁵ koji se odvija između autonomije na temelju slobode i slobode na temelju vezanosti uz zakon. U tom krugu odvija se sloboda.

“Staza slobode”¹⁶ ide pravcem na kojem naše djelovanje određuje čisti um. Kako je čisti um djelotvoran u pravu? Da bismo odgovorili na ovo pitanje, potrebno je dati nekoliko prethodnih određenja.

Kant dijeli pravo na *prirodno* i *stečeno*.¹⁷ Ovo drugo dalje dijeli u *privatno* i *javno*.¹⁸ *Prirodno pravo* je nezavisno od “svakog pravnog akta, pripada svakome po prirodi; drugo pak ono za koje se zahtijeva takav akt.”¹⁹ Početna točka je svakako sloboda pojedinca, koja nije samo negativna sloboda nego je istovremeno preuzimanje određenih obveza odnosno dužnosti. S obzirom na dužnosti, Kant razgraničuje područje morala i prava. “Sve dužnosti jesu ili pravne dužnosti (*officia juris*), tj. takve za koje je moguće neko vanjsko zakonodavstvo, ili dužnosti kreposti (*officia virtutis s. ethica*).”²⁰

Nas ovdje zanima dužnost za koju je moguće neko vanjsko zakonodavstvo, to je zapravo pravo — dužnost za koju je moguće neko vanjsko zakonodavstvo. Izradi pojma prava Kant pristupa tako što najprije opisuje trostruko područje njegove primjene:

¹²Ibid., str. 190.

¹³Ibid., 190.

¹⁴Ibid., 189.

¹⁵Ibid., 216.

¹⁶Ibid., 219

¹⁷Kant, I., *Metafizika čudoređa*, Sarajevo 1967., str. 40.

¹⁸Ibid., str. 45.

¹⁹Ibid., str. 40.

²⁰Ibid., str. 42.

1. Pojam prava tiče se “samo vanjskog, i to praktičkog odnosa jedne osobe prema drugoj ukoliko njihove radnje kao fakti mogu imati utjecaj jedne na drugu (posredno ili neposredno).”²¹ Pojam “fakta” preuzima Kant iz *philosophiae practicae universalis*. Može se prevesti sa slobodnim, samoprouzročenim djelovanjem, a njegov protupojam je neslobodno djelovanje. Riječ je dakle ovdje o odgovornom i slobodnom djelovanju jedne osobe u odnosu prema drugoj. Pojam osobe odredio je Kant u odlomku “Prethodni pojmovi metafizike ćudoređa”: “Osoba je onaj subjekt čije su radnje sposobne za *uračunavanje*. Moralna osoba nije, dakle, ništa drugo nego sloboda umnog bića pod moralnim zakonima.”²² Uračunavanje sadrži sud “po kojem se tko smatra začetnikom (*causa libera*) neke radnje, koja se onda zove *čin* (*factum*),”²³ a čin definira kao “radnju ukoliko ona stoji pod zakonima obvezatnosti, dakle također ukoliko se subjekt u njoj razmatra prema slobodi njegova htijenja. Onaj koji radi takvim se aktom smatra začetnikom učinka, a ovaj, zajedno sa samom radnjom, može se uračunati njemu ako se prije toga poznaje zakon po kojem se na njima osniva neka obvezatnost.”²⁴

2. Pojam prava ne tiče se “odnosa htijenja prema želji (dakle i prema samoj potrebi) drugoga, kao u radnjama dobročinstva ili nemilosrdnosti, nego samo prema htijenju.”²⁵ Kao pravne osobe ljudi se međusobno samo kao slobodni djelatnici. Pojmom prava obuhvaćeni su praktični odnosi volja, kako kaže Kant, “uzajamni odnosi volja”. Utjecaj mojega djelovanja na želje i potrebe drugih pravno je beznačajan. Pravna kvaliteta dobročinstva ne razlikuje se od njezina odbijanja. Htijenja (*Willkür*) kao želje aktualizacije su ljudske moći žudnje, one se razlikuju s obzirom na sposobnosti, da se ono poželjno postigne iz vlastite snage: u želji se ljudskoj žudnji otvara njezina nemoć, kao htijenje (*Willkür*) ona je nemoćna. Ako je potreba isključena iz pravne sfere, to znači da ne mogu iz moje potrebe proizići nikakvi pravni zahtjevi. Potreba ne može pravno obvezivati i nitko nije pravno obvezan da na nju reagira. Pravna zajednica nije zajednica solidarnosti potrebitih, nego zajednica samozaštite onih koji su djelatno moćni i sposobni.

3. “U tom uzajamnom odnosu htijenja također ne dolazi u obzir materija htijenja, tj. svrha koju svako ima za namjeru u pogledu objekta što ga hoće, npr. ne pita se hoće li tko kod robe koju kupuje od mene za svoje vlastito trgovanje naći i svoju korist ili ne, nego pita se samo za formu odnosa obostranog htijenja, ukoliko se ona prosto smatra kao slo-

²¹Ibid., str. 32.

²²Ibid., str. 25.

²³Ibid., str. 29.

²⁴Ibid., str. 25.

²⁵Ibid., str. 32.

bodna, i da li se također radnja jednoga od obojice prema nekom općem zakonu dade sjediniti sa slobodom drugoga.”²⁶ S pojmom pravo svako je razmatranje o svrhama nespojivo. Pravo “nema uopće posla sa svrhom, koju svi ljudi na prirodni način imaju (težnja spram sreće) i propisima sredstava kako se tome prispjeva”²⁷; “vlastita korist nije nikakav razlog prava. Korist mnogih ne daje njima nikakvo pravo nasuprot jednome.”²⁸ Pravno je relevantan samo formalni odnos mojeg djelovanja prema slobodi djelovanja drugih, tj. spori li se moja sloboda s djelovanjem drugoga ili stoji s njim u suglasnosti. Kant pojmom prava ne osporava samovoljnost postavljanja svrha. Njega samo zanima pravna kvaliteta djelovanja, a za njezino prosuđivanje mora se pitati, dade li se “ono ujediniti sa slobodom drugoga prema općem principu.” Pitanje o podnošljivosti slobode jednoga sa slobodom drugoga prema općem je zakonu identično s pitanjem o slobodi koju netko ima prema zakonu ili na koju on ima pravo prema zakonu. Kao opći zakon slobodnog djelovanja, ovaj zakon formulira uvjete jednake slobode za sve. Pojam prava zahtijeva pojam zakonske slobode. Kad bi sloboda drugoga bila apsolutna točka odnošenja, svako bi ispoljavanje moje slobode bilo nepravdo, jer ograničuje drugo djelovanje. A djelovanje koje bi branilo ispoljavanje moje slobode, naravno da bi mene pogadalo. Svako djelovanje drugoga je nepravdo, budući da sužava moju slobodu. Imajući u vidu ove momente, Kant formulira pravo na sljedeći način:

“Pravo je ... skup uvjeta pod kojim se htijenje jednoga po nekom općem zakonu slobode može sjediniti s htijenjem drugoga.”²⁹ Kao skup uvjeta ograničenja individualne upotrebe slobode na uvjete općenitosti, jednakosti i uzajamnosti, formulira se uvjet konzistencije izvanjske slobode odnosno uvjet konzistencije slobodnih individua. Ja li Kantov pojam prava do te mjere formalan da on ništa ne kaže? Mislim da bi to bilo potpuno krivo. Pravo ne možemo odbaciti na temelju njegove formalnosti jer bez formalnosti ne bismo mogli zadobiti općenitost načela.

S razvitkom pojma prava zadobiven je “opći kriterij po kojem se uopće može spoznati pravo kao i nepravdo (iustum et iniustum).”³⁰ Pravno djelovanje je upravo ono koje odgovara pojmu prava, dakle “koje ili prema čijoj maksimi sloboda volje može opstojati sa slobodom volje svakoga prema općem zakonu.”³¹ U skladu s tim, svako je djelovanje nepravdo, ako

²⁶Ibid., str., 32.

²⁷Akademie-Ausgabe, *Prüfische Akademie der Wissenschaften*, Band VIII, str. 289.

²⁸Ibid., Bd. 19, R 6586.

²⁹*Metafizika čudoreda*, str. 32.

³⁰Ibid., str. 31.

³¹Ibid., str. 40.

ne može opstati sa slobodom prema općem zakonu, ako zadire u zakonski definiran prostor slobode drugoga i sprječava obnašanje njegove slobode u skladu s općim zakonom slobode. “Iz toga slijedi da se ne može tražiti da taj princip svih maksima sam opet bude moja maksima, tj. da ga *sebi napravim maksimum* svoje radnje, jer svatko može biti slobodan, sve ako bi meni njegova sloboda i bila indiferentna, ili ako bih je ja u svom srcu rado htio i okrnjiti, samo ako je ne okrnjim svojom *vanjskom radnjom*.”³² Iz kojih se razloga netko pravno konformno odnosi za pravno je vrednovanje njegova djelovanja potpuno bez značenja. Pravo je ograničeno na područje izvanjskog djelovanja i ono bi prekoračilo svoju granicu prema moralu, ako bi zahtijevalo pravno uvjerenje ili ako bi zahtijevalo pravno djelovanje zbog prava.

“Opći zakon prava” stoga glasi: “Radi izvanjski tako da slobodna upotreba tvojeg htijenja može prema nekom općem zakonu zajedno opstati sa slobodom svakoga, prema tome je, doduše, zakon koji mi nameće neku obveznost, ali koji nikako ne očekuje, a još manje zahtijeva, da poradi te obvezatnosti *treba da* svoju slobodu ograničim na samo one uvjete.”³³ Postoji svojstvena ravnodušnost prava prema motivacijama djelovanja i tek je odustajanjem od zahtjeva pravnog uvjerenja potpuno moguće ujediniti zahtjev međusobnog ispravnog djelovanja. Napokon, pravni zakon ne traži samo od mene da uskladim svoju slobodu na uvjete ujedinjenja sa slobodom svakoga, nego u njemu i kroz njega: “um samo kaže da je ona (moja sloboda) u njegovoj ideji ograničena na njih i da nju i drugi smiju prisilno ograničiti.”³⁴ Pravni zakon je praktični zakon koji bez ikakva obzira na njegove uvjete slijedenja samo “čini predočivim nužnost djelovanja”. Ako pravni zakon kaže da je moja sloboda “samo” umom ograničena na uvjete njene podnošljivosti sa slobodom svakoga, tada on ne kaže ništa drugo nego da je ispunjenje ovog uvjeta, dakle ispravnog djelovanja, objektivno nužno. Pravni zakon nije međutim kategorički imperativ koji sili na djelovanje praktični zakon. U kategoričkom imperativu se jaz između objektivne nužnosti zakona i subjektivne slučajnosti njegova slijedenja prebrođuje nužnošću činjenja, što vodi ispunjenju zakona moralnog zakona. Zahtjev za djelovanjem leži u unutarnjoj nastrojenosti svijesti koja savjesno provodi zakon svojeg ispunjenja. Međutim, slučajnost pravnog djelovanja ne susreće se s prisilnim imperativom. Pravo je, s obzirom na njegovu realizaciju, slobodno od zahtjeva kategoričkog imperativa; ono samo određuje volju zakonskom formom djelovanja. Kant kaže da se kod njega praktična *necessitas* i praktično *necessitario* razdvajaju. Pravni zakon ne zadobiva svoje ozbiljenje kao kategorički imperativ, nego kao pravni temelj ovlaštenja na prisilu. Ovlaštenje za djelatno otklanjanje nepravde je dakle pravno-filozofska suprotnost prema prisili moralnog imperativa.

³²Ibid., str. 33.

³³Ibid., str. 33.

³⁴Ibid., str. 33.

Svako nepravo djelovanje je prisila, ali svako prisilno izvršeno djelovanje nije nepravo. (Između pravnog i nepravog djelovanja opstoji ne samo logička suprotnost, nego također i realna. Nepravo je “zlo otimačine”, “malum privationis”,³⁵ stoga je svako nepravo djelovanje prisila. Prisilno izvršeno djelovanje nije nepravo, ako ono služi otklonu nepravog djelovanja. Prema pravilu dvostruke negacije ono je, kao sprječavanje zapreke zakonske slobode, usklađeno sa slobodom, stoga je ono pravedno. Prema tome je ovlaštenje na prisilu, kao dopuštenje za obranu vlastitoga zakonskog prostora slobode, sastavni dio pojma prava i s njim “povezano prema zakonu protivurječja.”³⁶

Ako je dozvoljena prisila kao sredstvo sprječavanja povrede slobodnog djelovanja, tada u centar ozbiljenja prava dopijeva dobro shvaćeni vlastiti interes. Naravno, ne može izvanjska prisila determinirati ljudsku volju kao arbitrium liberum, inače kategorički imperativ ne bi imao nikakvu šansu; čovjek je samo “komparativno”, a ne “striktno” prisiljiv. Djelotvornost prisile temelji se u uvidu da se zbog izbjegavanja očekivajućih negativnih sporednih posljedica promišljenog nepravog djelovanja odustane od njega. Odlučujuće je da se prisila koja se ima u vidu i u slučaju potrebe smije upotrijebiti, da se provođenje pravnog zahtjeva ne mora ograničiti na apel bez posljedica, nego se prijetnjom i izvršenjem prisile može u skladu s pravom i poslužiti.

Ako je pravo analitički povezano s ovlasti za prisilom, tada se njegov zakon može predstaviti kao “mogućnost povezanosti općeg međusobnog primoravanja sa slobodom svakoga.”³⁷ U tom se slučaju nadaje pojam striktnog prava, tj. ono “kojemu nije primiješano ništa etičko”³⁸, “nije pomiješano ni s kakvim propisima kreposti”.³⁹ “Striktne (uske) pravom može se, dakle, nazvati samo potpuno vanjsko.”⁴⁰ “Stoga se osniva na principu mogućnosti neke vanjske prinude koja po općem zakonu može da opstoji sa slobodom svakoga.”⁴¹ Ako su pravo i ovlast na prisilu isto, tada se obvezatnost prava kao motiva djelovanja može nadomjestiti odustajanjem od prisile, tada može izvanjski razlog određenja volje stupiti na mjesto moralnog motiva. Moralni pojam prava (“ukoliko se odnosi na njemu korespondirajuću obaveznost”⁴²) i čisti ili striktni pojam prava razlikuju se

³⁵Akademie-Ausgabe, Bd. II, 794.

³⁶*Metafizika ćudoređa*, str. 33.

³⁷Ibid., str. 34.

³⁸Ibid., str. 34.

³⁹Ibid., str. 34.

⁴⁰Ibid., str. 34.

⁴¹Ibid., 34.

⁴²Akademie-Ausgabe, Bd. VI, 230.

dakle u smjeru spram modusa pravnog slijeđenja. Zajedničko im je područje primjene, izvanjsko, međuljudski praktični odnos, zajednički im je također pravni zakon kao temeljna forma jednog izvanjskog poretka slobode. Ako netko djeluje u skladu s moralnim pojmom prava, tada on čini umnu stvar prava svojom vlastitom, tada se on osjeća kao obvezatan subjekt; zakon izvanjskog djelovanja postaje unutarnji zakon njegova djelovanja. Striktno pravo odriče se izričito moralne subjektivnosti.

“Zakon međusobne prinude koja se pod principom opće slobode slaže sa slobodom svakog jest, tako reći, *konstrukcija* onog pojma, tj. njegov prikaz u čistom zrenju *a priori*, prema analogiji mogućnosti slobodnih gibanja tjelesa pod zakonom *jednakosti djelovanja i protivdjelovanja*”⁴³. Teoretski se pojmovi predstavljaju ako se njima sa strane postavlja “korespondirajuće zrenje”⁴⁴, odnosno kod matematičkih pojmova, ako se konstruiraju u čistom zrenju *a priori*. *Praktični se pojmovi naprotiv prikazuju ako se ozbiljuju*. Predstaviti pojam prava znači ozbiljiti ga, tj. pokazati mogućnost njegova ozbiljenja, “tako to nije *pojam prava* koliko, naprotiv, pod opće zakone svedena, naskroz međusobna i jednaka prinuda koja se slaže s njima i koja omogućuje prikaz onog pojma”⁴⁵. Pravno stanje je dvostruko zamislivo kao rezultat ljudskog djelovanja; ono se etablira ili preko uvidavnog pravnog djelovanja svih ili kao posljedica prijetnji i vršenja prisile odnosno izbjegavanjem prisile. U prvom slučaju bio bi sam pojam prava, koji bi omogućio njegov prikaz — pravno djelovanje bilo bi zbog obvezatnosti za njega konstitutivno, bilo bi to također jedini mogući način njegova prikaza. U drugom je slučaju “naskroz međusobna i jednaka prinuda koja se slaže s njime i koja omogućuje prikaz onog pojma”⁴⁶. Na temelju zakonitosti djelatnog otklona neprava, s jedne strane, i odustajanja na pravno uvjerenje, s druge strane, ozbiljenje je prava zamislivo kao subjektivni neintencionalni proces. Za čisto pravo konstitutivno je da se u njemu promišljen poredak slobode može ispuniti, neovisno o namjerama subjekata, kao i njihova percipiranja prava. Zajedničko u pravu se oslanja na poredak slobode pravnog uma, a recipročni mehanizam prisile tvore strukturalne značajke jednakosti i uzajamnosti.

Da iz ovih analiza izvedem neke zaključke:

Sloboda ima apsolutnu prednost pred svim interesima u međusobnom odnosu ljudi. Prirodno je pravo pravo čovjekove individualne slobode. Postavljeno pravo mora na različite načine osigurati slobodu. Čovjekova usmjerenost prema dobrom i sretnom životu njegova je empirijska usmjerenost, koja je, pravno gledano, nevažna tako dugo dok ne pogađa slobodu

⁴³ *Metafizika čudoređa*, str. 34.

⁴⁴ Akademie-Ausgabe, Bd. V, 192.

⁴⁵ *Metafizika čudoređa*, str. 35.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 35.

drugoga. U mnogim režimima Istoka, sloboda je bila žrtvovana ostalim prednostima: sigurnosti i elementarnom zadovoljenju potreba. Kao što vidimo, situacija se promijenila: sloboda odnosno zahtjev za jednakom slobodom postaje pretpostavka svih sadržajnih određenja i zakona. Ova prednost slobode jezgra je moderne ideje suverenosti naroda. Ona se osniva na pravu, a ne na moralu i kreposti. Tek je Kant oslobodio ideju slobode od antičke povezanosti uz dobar život. Svako postavljanje ciljeva sreće i života nekome proturječilo bi ljudskoj autonomiji i njegovoj slobodi; i makar kako se velika sreća nudila čovjeku, ne bi je smio prihvatiti ako ona narušava njegovu autonomiju. Kant utemeljuje suverenitet naroda u državljaninu, a ne u etnosu. Sloboda čovjeka je njegovo prirodno pravo. Kant shvaća narod kao narod *citizensa*, a to znači da je narod pravna zajednica, a ne etničko jedinstvo. Jedino je u pravnoj zajednici moguće ostvariti slobodu pojedinca.

Zvonko Posavec

LAW AND COMMUNITY

Summary

The author looks into the meaning of law in Kant's practical philosophy for the constitution of a political community. First, he defines the specific character of modern knowledge by referring to Heidegger and Fink and how this knowledge is reflected in Kant's philosophy of moral and law. Then he goes on to define the external legislation and list its applications. After the author has defined Kant's concept of law, he shows how freedom and its security and not happiness, well-being or interest are central to Kant's political philosophy. Freedom becomes the foundation of all activities and laws, and freedom can only be based on law and not moral. Thus, individual freedom is possible solely within a law-abiding community.